FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT E. SHARPSTON
fremsat den 14. oktober 2010 [1]

1. Efter første verdenskrig blev både Østrig og Tyskland republikker og afskaffede adelen og alle de privilegier og titler, der var forbundet hermed. For østrigske statsborgere har det siden dette tidspunkt været ulovligt i henhold til forfatningen at bære en adelstitel, hvilket forbud omfatter brugen af benævnelser som »von« og »zu« som dele af efternavnet. I Tyskland valgte man imidlertid en anden fremgangsmåde: Eksisterende titler blev, selv om titlen som sådan ikke længere måtte bæres, en del af familieefternavnet, der blev videreført til alle børn, kun undergivet ændringer med hensyn til barnets navn, når en titel både har en maskulin og en feminin form — f.eks. Fürst (fyrste) og Fürstin (fyrstinde).

2. Den foreliggende sag omhandler en østrigsk statsborger, der som voksen blev adopteret i Tyskland af en tysk statsborger [2], hvis efternavn indeholdt en sådan tidligere adelstitel. Dette efternavn blev i sin feminine form derefter indført for den pågældende i Østrigs civilstandsregister [3]. Hendes anfægtelse af en administrativ afgørelse, der blev truffet ca. 15 år senere, om at berigtige denne registrering ved at fjerne de dele af efternavnet, der indikerer adel, verserer for tiden for Verwaltungsgerichtshof. Denne ret ønsker under hensyn til Grunkin og Paul-dommen [4] oplyst, om den østrigske lovgivning er forenelig med artikel 18 EF (nu artikel 21 TEUF) om unionsborgernes ret til frit at færdes og tage ophold. Andre traktatbestemmelser kan ligeledes være relevante.

1 — Originalsprog: engelsk.

2 — Det er ubestridt, at adoptionen ikke havde betydning for det østrigske statsborgerskab.

3 — Dvs. hvad der på engelsk svarer til registre over fødsler, ægteskaber og dødsfald.

4 — Dom af 14.10.2008, sag C-353/06, Sml. I, s. 7639.

Retsforskrifter

Den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder [5]

3. Konventionens artikel 8 er affattet således:

»1. Enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance.

2. Ingen offentlig myndighed kan gøre indgreb i udøvelsen af denne ret, undtagen for så vidt det sker i overensstemmelse med loven og er nødvendigt i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, den offentlige tryghed eller landets økonomiske velfærd, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres ret og frihed.«

4. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har i en række sager, navnlig i Burghartz-sagen og Stjerna-sagen [6], fastslået, at selv om konventionens artikel 8 ikke udtrykkeligt henviser til navne, berører en persons navn dog den pågældendes privatliv og familieliv, eftersom det udgør et middel til personlig identifikation og skaber en forbindelse til en familie. Den understregede også betydningen af hensyn til nationalsprog på området for personnavne og udtalte, at fastlæggelse af sprogregler som følge af statspolitik kan være begrundet. [7].

EU-retten

5. Artikel 12, stk. 1, EF (nu artikel 18, stk. 1, TEUF) bestemmer følgende:

»Inden for denne traktats [traktaternes [8]] anvendelsesområde og med forbehold af dennes særlige bestemmelser er al forskelsbehandling, der udøves på grundlag af nationalitet, forbudt.«

5 — Undertegnet i Rom den 4.11.1950 og ratificeret af alle EU-medlemsstater.

6 — Menneskerettighedsdomstolens dom af 22.2.1994, Burghartz mod Schweiz (serie A, nr. 280-B, s. 28, præmis 24), og af 25.11.1994, Stjerna mod Finland (serie A, nr. 299-B, s. 60, præmis 37).

7 — Menneskerettighedsdomstolens dom af 11.9.2007, Bulgakov mod Ukraine (nr. 59894/00, præmis 43 og den deri nævnte retspraksis).

8 — EF-traktaten citeres i overensstemmelse med sin ordlyd på tidspunktet for vedtagelsen af forelæggelsesafgørelsen. Teksten i skarp parentes angiver ændringer, der blev foretaget ved Lissabontraktaten og inkorporeret i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF).

6. Artikel 17 EF (nu artikel 20 TEUF) bestemmer:

»1. Der indføres et unionsborgerskab. Unionsborgerskab har enhver, der er statsborger i en medlemsstat. Unionsborgerskab er et supplement til det nationale statsborgerskab og træder ikke i stedet for dette.

2. Unionsborgerne har de rettigheder og er underkastet de pligter, der er indeholdt i denne traktat. [Unionsborgerne har de rettigheder og er underlagt de pligter, der er indeholdt i traktaterne. De har bl.a. følgende rettigheder:

a) de har ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område

…]«

7. Artikel 18, stk. 1, EF (nu artikel 21, stk. 1, TEUF) fastsætter:

»Enhver unionsborger har ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område med de begrænsninger og på de betingelser, der er fastsat i denne traktat [traktaterne] og i gennemførelsesbestemmelserne hertil.«

8. Artikel 43 EF (nu artikel 49 TEUF) og 49 EF (nu artikel 56 TEUF) forbyder henholdsvis »restriktioner, som hindrer statsborgere i en medlemsstat i frit at etablere sig på en anden medlemsstats område« og »restriktioner, der hindrer fri udveksling af tjenesteydelser inden for Fællesskabet [Unionen], for så vidt angår statsborgere i medlemsstaterne, der er bosat i et andet af Fællesskabets lande [en anden medlemsstat] end modtageren af den pågældende ydelse.«

9. Artikel 7 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder [9] bestemmer:

»Enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin kommunikation.«

10. Den forklarende note til denne artikel [10] præciserer, at de sikrede rettigheder svarer til dem, der er sikret ved artikel 8 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, og at de begrænsninger, der lovligt kan foretages i disse rettigheder, er dem, der accepteres inden for rammerne af konventionens artikel 8, stk. 2.

11. Domstolen har haft lejlighed til at træffe afgørelse vedrørende spørgsmål om uoverensstemmelser mellem efternavne, som tildeles den samme person i forskellige

9 — Proklameret i Nice den 7.12.2000 (EFT C 364, s. 1). Europa-Parlamentet godkendte en opdateret version den 29.11.2007, efter at henvisninger til Forfatning for Europa var blevet fjernet (EUT C 303, s. 1). Den seneste konsoliderede udgave efter Lissabontraktaten er offentliggjort i EUT 2010 C 83, s. 389.

10 — EUT 2007 C 303, s. 17, på s. 20.

medlemsstaters civilstandsregistre i Konstantinidis-dommen [11], García Avello-dommen [12] og Grunkin og Paul-dommen [13]. De vigtigste aspekter af denne retspraksis kan sammenfattes på nedenstående måde [14].

12. Reglerne for en persons efternavn er for tiden omfattet af medlemsstaternes kompetenceområde. Imidlertid skal medlemsstaterne ved udøvelsen af denne kompetence overholde EU-retten, medmindre den konkrete sag drejer sig om et internt anliggende uden forbindelse til EU-retten. Der består en sådan forbindelse, når en statsborger i en medlemsstat lovligt har taget ophold i en anden medlemsstat. Under sådanne omstændigheder kan vedkommende i forhold til den medlemsstat, hvori han er statsborger, i princippet påberåbe sig sine rettigheder i henhold til traktaten, der omfatter retten til ikke at blive udsat for forskelsbehandling på grundlag af nationalitet, retten til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område og retten til frit at etablere sig.

13. Uoverensstemmelser i efternavne kan give anledning til betydelig ulempe både arbejdsmæssigt og privat. Der kan opstå problemer med i en medlemsstat at udnytte de retlige virkninger af diplomer og dokumenter, der er udstedt i et efternavn, som er anerkendt i en anden medlemsstat. Mange dagligdags gøremål både i den offentlige og den private sfære kræver bevis for identitet, oftest ved forevisning af pas. Hvis et pas udstedt af den medlemsstat, hvori den pågældende er statsborger, indeholder et navn, der er forskelligt fra det, der angives i en fødselsattest udstedt i en anden medlemsstat, hvis det efternavn, der anvendes i en konkret situation, ikke svarer til det efternavn, der fremgår at det dokument, der fremlægges som bevis for en persons identitet, eller hvis efternavnet i to dokumenter, der fremlægges samlet, ikke er det samme, vil der sandsynligvis opstå tvivl om personens identitet eller om de fremlagte dokumenters ægthed, eller om deres indhold er korrekt, og der kan opstå mistanke om angivelse af urigtige oplysninger.

14. En hindring af den frie bevægelighed som følge af en sådan betydelig ulempe er alene begrundet, hvis hindringen hviler på objektive hensyn og står i et rimeligt forhold til det lovligt forfulgte formål. Hensyn til en administrativ forenkling er ikke tilstrækkelige i den forbindelse. Dette kan imidlertid være tilfældet med særlige grunde af hensyn til den offentlige orden.

Østrigsk ret

15. Lov af 1919 om afskaffelse af adelen [15], der har forfatningsretlig status i henhold til

11 — Dom af 30.3.1993, sag C-168/91, Sml. I, s. 1191.

12 — Dom af 2.10.2003, sag C-148/02, Sml. I, s. 11613.

13 — Nævnt ovenfor i fodnote 4.

14 — Sammenfatningen er taget fra Grunkin og Paul-dommen, præmis 16-18, 23-28, 36 og 38.

15 — Gesetz vom 3. April 1919 über die Aufhebung des Adels, der weltlichen Ritter- und Damenorden und gewisser Titel und Würden (Adelsaufhebungsgesetz).

artikel 149, stk. 1, i den østrigske forfatningslov [16], afskaffede adelen, verdslige ridderordener og visse andre titler og typer af rang, samt forbød, at tilsvarende titler blev båret. I henhold til § 1 i gennemførelsesbestemmelserne, som vedkommende ministre har vedtaget [17], finder afskaffelsen anvendelse på alle østrigske statsborgere, uanset hvor de relevante privilegier blev erhvervet. I henhold til § 2 omfatter forbuddet bl.a. retten til at bære benævnelsen »von« som en del af navnet, og retten til at bære enhver adelstitel, såsom »Ritter« (ridder), »Freiherr« (baron), »Graf« (greve), »Fürst« (fyrste), »Herzog« (hertug) eller tilsvarende angivelser af status, både østrigske og udenlandske. I henhold til § 5 kan der idømmes forskellige straffe for overtrædelse af forbuddet.

16. Ifølge oplysninger fra den østrigske regering har retterne anvendt dette forbud med visse justeringer, når der var tale om personer med et tysk efternavn, der inkluderede en tidligere tysk adelsbetegnelse. I tilfælde hvor en tysk statsborger bar et sådant efternavn og opnåede østrigsk statsborgerskab, kunne dette navn ikke fortolkes således, at det indeholdt en adelstitel, og det kunne ikke ændres. Endvidere var en østrigsk kvinde, der fik et sådant navn gennem ægteskab med en tysk statsborger, berettiget til at bære dette navn i sin helhed. Hun skulle imidlertid bære nøjagtigt det samme efternavn som sin ægtefælle og ikke den feminine form af dette navn [18].

17. Ifølge § 9, stk. 1, i forbundsstatslov om den internationale privatret [19] fastlægges en fysisk persons personalstatut af loven i det land, hvor den pågældende er statsborger. I henhold til § 13, stk. 1, reguleres det navn, som den pågældende bærer, af dennes personalstatut, uanset på hvilken måde navnet er erhvervet. § 26 bestemmer, at betingelserne for adoption reguleres af personalstatutten for hver adoptivforælder og barnet, mens adoptionens »virkninger«, hvor der kun forefindes en enkelt adoptivforælder, reguleres af sidstnævntes personalstatut.

18. Ifølge den østrigske regerings indlæg i den foreliggende sag og den litteratur, der herved er henvist til, omfatter de »virkninger«, der således er reguleret, alene familieretten og ikke fastlæggelsen af det adopterede barns navn (hvilket fortsat er reguleret i § 13, stk. 1). Imidlertid fremgår det af en rapport

16 — Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG).

17 — Vollzugsanweisung des Staatsamtes für Inneres und Unterricht und des Staatsamtes für Justiz, im Einvernehmen mit den beteiligten Staatsämtern vom 18. April 1919, über die Aufhebung des Adels und gewisser Titel und Würden.

18 — Jf. punkt 1 ovenfor og punkt 21 og 27 nedenfor.

19 — Bundesgesetz vom 15. Juni 1978 über das internationale Privatrecht (IPR-Gesetz).

fra Den Internationale Civilstandskommission (herefter »CIEC«) fra marts 2000 [20], på hvilket tidspunkt Østrig var medlem af denne organisation, at Østrig som svar på spørgsmålet »Hvilken lov er anvendelig ved fastlæggelsen af navnet på et adopteret barn?« svarede: »(Ændringen) af navnet på et adopteret barn er en af adoptionens virkninger og fastlægges i henhold til den nationale ret, der finder anvendelse på adoptivforælderen eller adoptivforældrene. Hvor adoptivforældrene er ægtefæller med forskellig nationalitet, finder deres fælles nationale ret anvendelse eller i mangel heraf deres tidligere fælles nationale ret, hvis denne ret fortsat er en af ægtefællernes nationale ret. Tidligere var den anvendelige ret den ret, der var gældende på det sædvanlige opholdssted«.

19. I henhold til § 183, stk. 1, sammenholdt med § 182, stk. 2, i Østrigs borgerlige lovbog [21], får et barn, der er adopteret af en enkelt person, denne persons efternavn, hvis de retlige bånd til forælderen af modsat køn er brudt.

20. § 15, stk. 1, i civilstandsloven [22] kræver, at en registrering skal berigtiges, hvis den var urigtig på tidspunktet for sin indførsel.

Tysk ret

21. Artikel 109 i Weimar-forfatningen [23] afskaffede bl.a. alle privilegier, der blev erhvervet ved fødslen eller som følge af en status, og bestemte, at adelstitler alene måtte anvendes som en del af et efternavn. Denne bestemmelse er i medfør af artikel 123, stk. 1, i den gældende forfatning [24] fortsat gældende. Det er ubestridt, selv om der ikke er blevet citeret nogen retsforskrift for Domstolen, at et efternavn, der indeholder en tidligere adelsbetegnelse, i henhold til tysk ret fortsat ændres i overensstemmelse med bærerens køn, hvis den tidligere adelsbetegnelse ændres efter kønnet.

22. Ifølge artikel 10, stk. 1, i lov om ikrafttrædelse af den borgerlige lovbog [25] fastsættes navnet på en person efter lovgivningen i den

20 — »Loi applicable à la détermination du nom«, der kan findes på http://www.ciec1.org/Documentation/LoiApplicablealaDeterminationduNom.pdf.

21 — Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB).

22 — Bundesgesetz vom 19. Jänner 1983 über die Regelung der Personenstandsangelegenheiten einschließlich des Matrikenwesens (Personenstandsgesetz — PStG).

23 — Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919 (VDR).

24 — Grundgesetz (GG).

25 — Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (EGBGB).

stat, hvor den pågældende er statsborger. Artikel 22, stk. 1 og 2, i samme lov bestemmer, at adoption og dens virkninger på de familieretlige relationer mellem de berørte er omfattet af lovgivningen i den stat, hvor adoptivforælderen er statsborger.

23. I rapporten fra CIEC, der er nævnt ovenfor [26], er det anført, at Tyskland i 2000 som svar på spørgsmålet »Hvilken lov er anvendelig ved fastlæggelsen af navnet på et adopteret barn?« svarede: »Navnet på et adopteret barn fastlægges efter den gældende lovgivning i dets oprindelsesland. Den tyske lovgivning vedrørende navne finder derfor anvendelse, når et udenlandsk barn er blevet adopteret af en tysk statsborger og dermed har opnået tysk statsborgerskab. Hvis et tysk barn adopteres af en udenlandsk statsborger, vil barnets navnestatus kun blive ændret i den forbindelse, hvis det har mistet sit tyske statsborgerskab efter adoption« [27].

24. Artikel 1757, stk. 1, i den borgerlige lovbog [28], sammenholdt med lovbogens artikel 1767, stk. 2, bestemmer, at adopterede børn, herunder myndige børn, erhverver adoptivforælderens efternavn som »fødselsnavn«.

Faktiske omstændigheder, procedure og det forelagte spørgsmål

25. Sagsøgeren i hovedsagen (herefter »sagsøgeren«) er østrigsk statsborger, født i Wien i 1944 under navnet Ilonka Kerekes. I oktober 1991 blev hendes efternavn anført som »Havel, née Kerekes«, da hun i henhold til tysk ret blev adopteret af en tysk statsborger, Lothar Fürst von Sayn-Wittgenstein, hvilken adoption efter oprettelse for notar blev formaliseret ved afgørelse truffet af Kreisgericht Worbis (Tyskland), der fungerede som ret for forældremyndighed. Da hun ønskede at få sin nye identitet registreret hos de østrigske myndigheder i Wien, skrev disse til Kreisgericht Worbis i januar 1992 for at få yderligere oplysninger. Retten traf en supplerende afgørelse, hvori den præciserede, at sagsøgerens fødselsefternavn efter adoptionen blev »Fürstin von Sayn-Wittgenstein«, den feminine form af hendes adoptivfars efternavn. Myndighederne i Wien udstedte derefter den 27. februar 1992 en fødselsattest til sagsøgeren i navnet Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein.

26 — Punkt 18 og fodnote 20 ovenfor.

27 — Den tilsyneladende modstrid mellem de to første punktummer synes at skyldes en vildledende anvendelse af udtrykket »oprindelsesland« i betydningen »land, hvor vedkommende (i sidste instans) er statsborger« under den forudsætning, at adoptioner kan, men ikke nødvendigvis vil, indebære en ændring af statsborgerskabet. CIEC-rapporten foreligger kun på fransk, så det er ikke muligt at få kendskab til, hvilke formuleringer de tyske myndigheder faktisk anvendte i deres besvarelse af spørgeskemaet.

28 — Bürgerliches Gesetzbuch (BGB).

Det er ubestridt, at adoptionen ikke påvirkede hendes statsborgerskab.

26. Det blev oplyst under retsmødet, at sagsøgeren er erhvervsmæssigt aktiv i den dyrere ende af ejendomsmarkedet, og navnlig at hun opererer under navnet Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein i forbindelse med salg af slotte og liebhaverboliger. Det fremgår, at hun i det mindste siden adoptionen hovedsageligt har boet og udøvet erhvervsvirksomhed i Tyskland (dog med nogen grænseoverskridende aktivitet), har fået udstedt tysk kørekort i navnet Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein, og at hun har registreret et firma i Tyskland i samme navn. Hertil kommer, at hendes østrigske pas er fornyet mindst en gang (i 2001), og at hun har fået udstedt to nationalitetsbeviser, alle i navnet Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein, af de østrigske konsulære myndigheder i Tyskland.

27. Den 27. november 2003 afsagde den østrigske forfatningsdomstol dom i en sag, hvor omstændighederne er sammenlignelige med sagsøgerens. Denne ret fastslog, at loven om afskaffelse af adelen udelukker en østrigsk statsborger fra at erhverve et efternavn, der består af en tidligere adelstitel, ved at lade sig adoptere af en tysk statsborger [29]. Denne dom bekræftede ligeledes tidligere retspraksis, hvorefter østrigsk ret i modsætning til tysk ret, ikke tillader, at efternavne dannes efter forskellige regler for mænd og kvinder.

28. Registreringsmyndighederne i Wien indtog et stykke tid efter denne dom det synspunkt, at sagsøgerens fødselsregistrering var urigtig. Den 5. april 2007 underrettede de sagsøgeren om, at de havde til hensigt at ændre hendes efternavn i fødselsregistret til »Sayn-Wittgenstein«. Den 24. august 2007 fastholdt de trods sagsøgerens indvendinger denne opfattelse. Da hendes administrative klage over denne afgørelse blev afvist, har sagsøgeren indbragt afgørelsen for Verwaltungsgerichtshof.

29. Sagsøgeren har for Verwaltungsgerichtshof navnlig støttet sig på sin ret til fri bevægelighed og til at levere tjenesteydelser, som er sikret i EU-traktaterne. Det ville efter sagsøgerens opfattelse være et indgreb i disse rettigheder, hvis det blev krævet, at hun skulle anvende forskellige efternavne i forskellige medlemsstater. Hun har endvidere anført, at en ændring af hendes efternavn efter 15 år ville være et indgreb i hendes privatliv, som er beskyttet af artikel 8 i den europæiske menneskerettighedskonvention.

30. Den sagsøgte myndighed har navnlig anført, at det ikke kræves af sagsøgeren, at hun skal anvende forskellige efternavne, men blot fjerne titeldelen »Fürstin von« fra efternavnet »Sayn-Wittgenstein«, som forbliver uændret,

29 — Sag B 557/03. Det omhandlede efternavn var Prinz von Sachsen-Coburg und Gotha, Herzog zu Sachsen (hvilket kan oversættes til prins af Sachsen-Coburg og Gotha, hertug af Sachsen).

at afskaffelsen af adelen, uanset om sagsøgeren måtte blive udsat for besvær, er et forfatningsretligt princip af overordentligt stor betydning i Østrig, som begrunder en fravigelse af traktatfrihederne, og at hendes efternavn selv i henhold til tysk ret skulle have været fastsat efter østrigsk ret (heraf følger, at da formen »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« ikke er tilladt i henhold til østrigsk ret, var det ligeledes i henhold til tysk ret urigtigt at lade sagsøgeren anvende denne form).

31. Verwaltungsgerichtshof indtager under hensyntagen til Domstolens dom i Grunkin og Paul-sagen det synspunkt, at en eventuel hindring af sagsøgerens bevægelsesfrihed på grund af ændringen af hendes efternavn kan være berettiget, da den er begrundet i objektive hensyn og er forholdsmæssig i forhold til målet at afskaffe adelen.

32. Verwaltungsgerichtshof har derfor forelagt følgende præjudicielle spørgsmål:

»Er artikel 18 EF til hinder for en lovgivning, hvorefter en medlemsstats kompetente myndigheder nægter at anerkende et i en anden medlemsstat fastsat efternavn for et (voksent) adoptivbarn, for så vidt som det indeholder en adelsbetegnelse, der ikke er tilladt i henhold til lovgivningen (forfatningen) i den førstnævnte medlemsstat?«

33. Der er indgivet skriftlige indlæg af sagsøgeren, den tyske, den italienske, den litauiske, den østrigske og den slovakiske regering samt af Kommissionen. Under retsmødet den 17. juni 2010 blev der indgivet mundtlige indlæg af sagsøgeren, den tyske, den tjekkiske og den østrigske regering samt af Kommissionen.

Bedømmelse

34. En række af de forhold, som spørgsmålene fra den forelæggende ret rejser, kan behandles uden videre, uanset at nogle af dem har givet anledning til forskellige opfattelser i de indlæg, der er fremlagt for Domstolen. Andre forhold forekommer mere vanskelige og kan i sidste ende kræve flere angivelser af faktiske omstændigheder og (national) ret, før der kan tages endelig stilling hertil. Hvad angår disse forhold vil jeg bestræbe mig på at analysere de relevante EU-retlige bestemmelser, som de bør anvendes i de forskellige mulige scenarier.

Anvendelse af EU-ret

35. Det første forhold har ikke givet anledning til uenighed i de indlæg, der er fremlagt for Domstolen. Det er ubestridt, at sagsøgeren er statsborger i en medlemsstat, og at hun bor og udøver erhvervsmæssig virksomhed i en anden medlemsstat. Følgelig er hendes situation ikke et rent internt anliggende for nogen af de to medlemsstater, og de skal begge overholde EU-retten ved udøvelsen af den kompetence, som de har i forbindelse med fastlæggelsen af hendes navn. I den sammenhæng kan sagsøgeren over for de østrigske myndigheder i princippet støtte ret på de rettigheder og friheder, som hun i henhold til traktaten har som EU-borger og erhvervsdrivende og som statsborger i én medlemsstat, der er etableret på en anden medlemsstats område og leverer tjenesteydelser til personer i en eller flere andre medlemsstater [30].

36. Dette indebærer, at selv om den nationale lovgivning i en medlemsstat er den eneste anvendelige lovgivning i forbindelse med fastlæggelsen af navnet på en af denne medlemsstats borgere, skal medlemsstaten overholde EU-retten ved anvendelsen af den nationale lovgivning med henblik på at ændre eller berigtige en registrering i et civilstandsregister, når den omhandlede borger har støttet ret på denne registrering i forbindelse med udøvelsen af sin ret til som EU-borger at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område.

Forskelsbehandling på grund af nationalitet

37. Den forelæggende ret har ikke anmodet om en fortolkning vedrørende spørgsmålet om forskelsbehandling, og den finder ikke, at dette spørgsmål opstår i sagen. Kommissionen og samtlige medlemsstater, der har indgivet bemærkninger for Domstolen, har indtaget samme synspunkt.

38. Sagsøgeren finder imidlertid, at de østrigske lovvalgsregler [31] fører til forskelsbehandling på grund af nationalitet derved, at hvis en tysk statsborger adopterer en anden tysk statsborger i Østrig, vil den tyske lovgivning være anvendelig vedrørende alle aspekter af adoptionen, og den adopterede kan dermed erhverve et efternavn, der indeholder dele af en tidligere adelstitel, hvorimod navnet vil blive fastsat i henhold til østrigsk ret, hvis den adopterede er østrigsk statsborger, og den pågældende kan ikke erhverve et sådant efternavn.

39. Helt bortset fra den omstændighed, at sagsøgeren ikke befandt sig i denne situation, eftersom hun blev adopteret i Tyskland, kan

30 — Jf. ovenfor i punkt 12.

31 — Jf. ovenfor i punkt 17.

jeg ikke tilslutte mig denne argumentation. Som tilfældet var i Grunkin og Paul-sagen, henviser den omhandlede østrigske lovvalgsregel [32] helt fast til den materielle lovgivning i den stat, hvor den berørte er statsborger. Bestemmelsen er heller ikke i modstrid med den tilsvarende regel i tysk ret [33], der i det væsentlige fremstår som identisk. En sådan bestemmelse sondrer, som jeg bemærkede i mit forslag til afgørelse i Grunkin og Paul-sagen, mellem personer alt efter nationalitet, men forskelsbehandler ikke på baggrund af nationalitet. Formålet med forbuddet mod en sådan forskelsbehandling er ikke at fjerne de sondringer, som nødvendigvis følger af at være statsborger i én medlemsstat og ikke i en anden, men at udelukke yderligere forskelsbehandling, som er baseret på statsborgerskab. I dette tilfælde behandles alle borgere i overensstemmelse med lovgivningen i den medlemsstat, hvor de er statsborgere.

»Betydelig ulempe«

40. Domstolen har i lignende sager ved bedømmelsen af, om der foreligger en indgriben i traktatfriheder, anvendt graden af den ulempe, som en person udsættes for som følge af at have forskellige navne officielt registreret i forskellige medlemsstater, som kriterium. I Konstantinidis-dommen fastslog Domstolen, at regler for skrivemåde i civilstandsregistre var uforenelige med traktatens sikring af etableringsfriheden, såfremt anvendelsen af dem medførte »sådanne ulemper [...], at det faktisk indskrænker den frie udøvelse af etableringsretten« for en person, hvis navn er skrives med et andet alfabet. Dette ville være tilfældet, hvis den heraf følgende stavemåde ændrede udtalen af hans navn, og hvis forvrængningen udsatte ham for en risiko for, at potentielle kunder ville forveksle ham med andre. I García Avello-dommen og Grunkin og Paul-dommen fremhævede Domstolen mere generelt den betydelige ulempe, der sandsynligvis vil opstå under alle omstændigheder, hvor en borger kan blive pålagt at begrunde en forskel i navne i officielle dokumenter vedrørende den pågældende, som vedkommende ønsker at støtte sig på.

41. Flere medlemsstater har anført, at sagsøgeren ikke vil blive udsat for en sådan ulempe som følge af berigtigelsen af hendes efternavn i det østrigske civilstandsregister. På den ene side vil hun ikke blive pålagt at anvende forskellige efternavne i forskellige medlemsstater, da den berigtigede registrering i de østrigske registre derefter vil være bindende under alle omstændigheder. På den anden side vil det centrale, identificerende element af hendes efternavn — »Sayn-Wittgenstein« — forblive, således at der ikke vil opstå usikkerhed

32 — § 13, stk. 1, i IPR-Gesetz; jf. ovenfor i punkt 17.
33 — § 10, stk. 1, i EGBGB; jf. ovenfor i punkt 22.

om hendes identitet, og blot den ikke-definerende tilføjelse »Fürstin von« vil blive fjernet.

42. Hvad angår det første argument er det korrekt, at børnene i García Avello-sagen og Grunkin og Paul-sagen stod over for den situation, at de igennem hele deres liv skulle bære navne, der uomstødeligt var registreret i modstridende former i civilstandsregistrene i to medlemsstater, som de havde et tæt forhold til fra fødslen. Derimod forekommer sagsøgerens navn i den foreliggende sag kun at være registreret i Østrigs civilstandsregister, og det er alene de østrigske myndigheder, der kan udstede officielle dokumenter som pas og nationalitetsbeviser til sagsøgeren, således at ingen ændring af hendes navn i dette register burde kunne give anledning til konflikter med registre i en anden medlemsstat eller med officielle dokumenter udstedt af en anden medlemsstat.

43. De faktiske forhold vil muligvis skulle undersøges nærmere af den kompetente nationale ret, før der træffes en endelig afgørelse. Mens den tyske regering har anført, at den ikke har kendskab til registreringer vedrørende sagsøgeren i de tyske civilstandsregistre, har sagsøgerens advokat under retsmødet oplyst, at han »tror«, at sagsøgeren har været gift og skilt i Tyskland. Hvis dette er tilfældet, kan der foreligge en konflikt mellem de former, hvori hendes efternavn er registreret i Tyskland og Østrig, hvilket kunne give anledning til vanskeligheder, hvis sagsøgeren f.eks. ønsker at indgå et nyt ægteskab.

44. Uafhængigt heraf synes det dog at ligge fast, at sagsøgeren i det mindste har fået udstedt et kørekort og har registreret en forretningsvirksomhed i Tyskland i navnet Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein. Det er tænkeligt, at hun som udenlandsk statsborger, bosat i Tyskland, var forpligtet til registrering hos myndighederne. Hun har sandsynligvis en sagsmappe vedrørende social sikring i Tyskland om sygesikringsforhold og pension. Ud over sådanne officielle sagsmapper i hendes navn vil hun uden tvivl i de 15 år, der er forløbet mellem den første registrering af hendes efternavn som »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« i Østrig og afgørelsen om at berigtige det til »Sayn-Wittgenstein«, have åbnet bankkonti og indgået løbende kontrakter, såsom forsikringspolicer, i Tyskland. Hun har kort sagt boet i et betydeligt tidsrum i en medlemsstat under et bestemt navn, hvilket vil have efterladt mange spor af formel karakter, både i den offentlige og den private sfære. Det kan næppe beskrives som andet end en betydelig ulempe, at det er nødvendigt at ændre alle disse spor, fordi hendes officielle identitetspapirer nu giver hende et andet navn. Selv hvis ændringen, hvis den gennemføres, vil fjerne enhver fremtidig uoverensstemmelse, vil sagsøgeren sandsynligvis være i besiddelse af dokumenter, der er udstedt

eller udfærdiget før ændringen, der vil angive et andet efternavn end det, der fremgår af hendes (nye) identitetsdokumenter, og hun vil sandsynligvis have behov for at fremlægge sådanne dokumenter i fremtiden.

45. Jeg er enig i, at skift af efternavn kan forekomme på forskellige stadier i et menneskes liv (særligt hvis der er tale om en kvinde) som følge af ægteskab og skilsmisse. Sagsøgeren i den foreliggende sag har tidligere båret efternavnene »Kerekes« og »Havel« og kan meget vel have oplevet (og vil måske fortsat opleve) ulemper som dem, jeg har beskrevet, som følge af ændringerne fra »Kerekes« til »Havel« og fra »Havel« til »Fürstin von Sayn-Wittgenstein«. Helt bortset fra den omstændighed, at ægteskab og skilsmisse i sig selv er skridt, man normalt tager frivilligt, er enhver ændring af efternavnet som følge af ægteskab set fra en retlig synsvinkel imidlertid udtryk for en fri vilje for de berørte parter i langt hovedparten af de retlige systemer i EU [34]. Det skal medgives, at socialt pres kan begrænse friheden til at vælge, men socialt pres er ikke omfattet af EU-retten eller af national ret. En ting er, at en person kan blive udsat for ulemper som følge af et retligt frit valg (særligt når der er tale om en socialt accepteret, og endog forventet, ændring af efternavnet), men det er noget ganske andet at blive udsat for ulemper, som den berørte påtvinges af loven (navnlig hvis det kan opfattes som berigtigelsen af en uregelmæssighed, som den berørte person selv har begået).

46. Sagsøgerens erhvervsmæssige virksomhed er måske et vigtigere aspekt. Uanset hvilket formål sagsøgeren måtte have haft med at søge adoptionen, som ville give hende efternavnet »Fürstin von Sayn-Wittgenstein«, forekommer det sandsynligt, at den omstændighed, at sagsøgeren er i besiddelse af et sådant navn, der antyder fyrstelig afstamning, indebærer en betydelig fordel for hendes erhvervsmæssige virksomhed (med hvilket formål hun har udøvet sin etableringsret og tilsyneladende fortsætter med at udøve sin ret til at levere tjenesteydelser i forskellige medlemsstater) som formidler i ejendomshandeler vedrørende slotte og liebhaverboliger [35].

34 — Jf. »*Facilitating Life Events, Part I: Country Reports*« fra den endelige rapport udarbejdet for Europa-Kommissionen i oktober 2008 af von Freyhold, Vial & Partner Consultants vedrørende et komparativt studium af lovgivningen i medlemsstaterne vedrørende civilstand, praktiske problemer for borgere, der ønsker at udøve deres rettigheder på det europæiske retsområde i civilretlige sager, og de muligheder, der er til rådighed for at løse disse problemer og lette borgernes tilværelse. Ifølge denne rapport synes der kun i Italien at være undtagelser for en gift kvindes frihed til at bevare sit efternavn, idet hun skal tilføje sin ægtefælles efternavn til sit eget, og blandt de tyrkiske samfund i Cypern, hvor hun skal tage sin ægtefælles efternavn. Hertil kommer, at en række medlemsstater forbyder brugen af den tidligere ægtefælles efternavn efter skilsmisse, medmindre der kan påvises en god grund.

35 — Selv om de faktiske omstændigheder i sagen er noget anderledes, bemærkes det, at Domstolen i en ofte citeret dom vedrørende fri bevægelighed (dom af 31.3.1993, sag C-19/92, Kraus, Sml. I, s. 1663 — der blev afsagt dagen efter Konstantinidis-dommen) lagde betydelig vægt på den omstændighed, at besiddelsen af den omhandlede akademiske grad var en fordel for såvel adgangen til et erhverv som for erhvervsmæssig fremgang (jf. dommens præmis 18 f.).

47. Under retsmødet anførte repræsentanten for den tyske regering, at sagsøgeren af officielle grunde skal bære et efternavn, der er fastsat ved lovgivningen i det land, hvor hun er statsborger, men at det ikke ville være ulovligt for hende at anvende efternavnet »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« i dagligdagslivet. Selv om dette lægges til grund, vil hun fortsat kunne anvende dette navn til sin erhvervsmæssige fordel, men der forekommer mig at være en betydelig forskel på brugen af hendes officielt anerkendte navn og brugen af hvad blot vil være et pseudonym eller firmanavn, og som vil kunne opfattes som bedrag.

48. Hvad angår det andet argument vedrørende graden af ulempe er jeg forundret over den opfattelse, som visse medlemsstater har indtaget, navnlig for så angår den opfattelse, som den tyske regering synes at have fremført under retsmødet [36]. Hvis »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« i henhold til tysk ret er et fuldstændigt efternavn, der ikke som sådan indeholder en adelstitel eller betegnelse, og hvis det derfor er sammenligneligt med efternavne som »Fürstmann« eller »Vonwald« (som begge kan findes i tyske og østrigske telefonbøger), hvordan kan det så hævdes, at en del af navnet (Sayn-Wittgenstein) er det centrale, identificerende element af navnet, mens den anden del (Fürstin von) blot er en ikke-definerende tilføjelse? Hvis elementet »Fürstin von« virkelig var en ægte adelstitel, der ikke var en del af efternavnet, ville analysen være en anden, men det er ikke det, der er grundlaget for det præjudicielle spørgsmål, der er forelagt i denne sag.

49. På baggrund af den omstændighed, at »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« er et enkelt sammensat efternavn, forekommer det mig at være indlysende, at efternavnet er forskelligt fra »Sayn-Wittgenstein« (præcist som »Baron-Cohen« er et andet efternavn end »Cohen«), og at det er sandsynligt, at der vil opstå usikkerhed og ulemper som følge af en uoverensstemmelse mellem to navne for den samme person. Hertil kommer, som Kommissionen påpegede under retsmødet, at mens navnet »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« kan udlægges på en bestemt måde af tyskkyndige, kan personer, der ikke har kendskab til tysk, udlægge det på en anden måde. F.eks. vil en fransktalende måske anse »Fürstin« i navnet som svarende til »Giscard« i »Giscard d'Estaing«, hvor »Giscard« er hovedelementet, og kinesisktalende vil måske slet ikke være i stand til at udlægge navnet, ligesom de fleste europæere ikke vil være i stand til at fastslå, om et kinesisk navn, der består af flere elementer, indeholder mulige

36 — Den tyske regering har imidlertid i et skriftligt svar på et spørgsmål fra Domstolen svaret, at elementerne »Fürstin von« og »Sayn-Wittgenstein« var ligeværdige i det samlede efternavn.

æreskomponenter, og om denne komponent er en titel eller et fornavn.

50. Jeg er derfor af den opfattelse, at den grad af ulempe, som en person i sagsøgerens stilling vil kunne blive udsat for som følge af berigtigelsen af hendes efternavn, kan sammenlignes med den grad af ulempe, som Domstolen henviste til i Konstantinidis-dommen, García Avello-dommen og Grunkin og Paul-dommen.

Bedømmelse af de retlige konsekvenser af navneændringen

51. Selv om de eventuelle retlige følger af Kreisgericht Worbis' supplerende afgørelse om at fastlægge sagsøgerens nye fødselsefternavn som »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« er et anliggende for den tyske og/eller den østrigske lovgivning, der ikke kan afgøres af Domstolen, kan der ikke gives et fyldestgørende svar på Verwaltungsgerichtshofs spørgsmål uden en omtale af disse følger. Det er derfor nødvendigt at danne sig et billede af, hvori disse følger kan bestå.

52. Særligt den tyske og den østrigske regering har fremhævet de forhold, hvori de ser den store forskel mellem situationen i den foreliggende sag og situationen i García Avello-sagen og Grunkin og Paul-sagen. Disse sager drejede sig (som Konstantinidis-sagen på en måde ligeledes gjorde) om et afslag på i én medlemsstat at anerkende et navn, der var behørigt registreret af de kompetente myndigheder med ansvar for civilstand i en anden medlemsstat under udøvelsen af lovmæssige beføjelser. Derimod forekommer Kreisgericht Worbis i den foreliggende sag hverken i henhold til tysk eller østrigsk ret at være kompetent til at fastlægge sagsøgerens efternavn på den måde, som den gjorde, eftersom det efternavn, som den udpegede, ikke var tilladt af to grunde (det indeholdt en tidligere adelstitel med betegnelsen »von«, og det anvendte en feminin form) i henhold til østrigsk lovgivning, som både i medfør af de tyske og de østrigske lovvalgsregler var den materielle lovgivning. Heraf følger, at den berigtigende registrering i Østrig ikke vedrører et efternavn, der er lovligt tildelt i en anden medlemsstat, men et navn, der er tildelt ved en fejl, først af Kreisgericht Worbis og dernæst af de østrigske registreringsmyndigheder.

53. Som tidligere nævnt tilkommer det ikke Domstolen at søge at fastlægge medlemsstaternes nationale lovgivning. Dog bemærkes det, at den opfattelse, som jeg netop har redegjort for, og som den tyske og den østrigske

regering har gjort gældende, ikke er udtrykt lige så entydigt i forelæggelseskendelsen, og at visse faktorer kunne tyde på, at der ikke er tale om en fuldstændig og præcis fremstilling. De østrigske myndigheders besvarelse af CIEC-spørgeskemaet i marts 2000 [37] giver anledning til den konklusion, at efter de østrigske myndigheders opfattelse fulgte det på det tidspunkt af østrigsk ret, at navnet på en adopteret person skulle fastlægges i overensstemmelse med lovgivningen i den stat, hvor adoptivforælderen var statsborger (hvilket, i betragtning af den omstændighed, at tysk lovgivning synes at have henvist til lovgivningen i det land, hvor den adopterede er statsborger, kunne have rejst spørgsmålet om hjemvisning). Endvidere tyder den til dels indbyrdes stridende østrigske retspraksis, som der er henvist til [38], på, at det ikke før 2003 lå fast, om en østriger, der adopteres af en tysker, kunne tage dennes efternavn (i det mindste i den form, der bæres af den adopterende forælder), selv hvis navnet indeholdt elementer, der var forbudt i henhold til østrigsk ret.

54. Jeg skal ikke tage stilling til disse forhold, men blot for en god ordens skyld bemærke, at det forekommer nødvendigt at overveje tre hypoteser (der alle hviler på den forudsætning, at begge regelsæt henviser til lovgivningen i den stat, hvor den adopterede er statsborger): i) at det efternavn, der blev fastsat ved Kreisgericht Worbis' supplerende afgørelse, hele tiden har været lovligt i henhold til både tysk og østrigsk lovgivning, ii) at efternavnet på tidspunktet for denne afgørelse blev anset for lovligt, men at den efterfølgende retspraksis har vist, at det ikke var tilfældet, og iii) at efternavnet på intet tidspunkt har været lovligt i henhold til nogle af retssystemerne.

55. Den første hypotese vedrører en situation, der er sammenlignelig med situationen i Grunkin og Paul-dommen. I denne sag, hvor en EU-borger, der alene var statsborger i én medlemsstat, blev født i en anden medlemsstat, hvor den pågældende efterfølgende var bosat, blev hans efternavn fastsat og registreret i overensstemmelse med lovgivningen i den sidstnævnte medlemsstat. I sagsøgerens tilfælde blev en EU-borger, der alene er statsborger i én medlemsstat, adopteret og har siden været bosat i en anden medlemsstat, hvor hendes efternavn blev fastsat i overensstemmelse med lovgivningen i den sidstnævnte medlemsstat. Det er korrekt, at fødsel og adoption ikke er det samme (selv om adoption imaginært kan beskrives som en genfødsel ind i en ny familie, og begge situationer på et rent retlig plan udløser mange identiske rettigheder, forpligtelser og følger), og at sagsøgerens efternavn ikke derved blev indført i det tyske civilstandsregister (selv om det efterfølgende kan være blevet registreret i en række mere eller mindre officielle registre). Ikke desto mindre finder jeg, at de to situationer er tilstrækkeligt ens til, som i Grunkin

37 — Jf. ovenfor i punkt 18.
38 — Jf. ovenfor i punkt 16 og 27.

og Paul-dommen, at konkludere, at artikel 18 EF er til hinder for, at de østrigske myndigheder afviser at anerkende et efternavn, der er fastsat i Tyskland under denne hypotese — medmindre deres afvisning er baseret på objektive hensyn og står i et rimeligt forhold til det lovligt forfulgte formål.

56. Den anden hypotese vedrører en anderledes situation, for så vidt som fastsættelsen af efternavnet i henhold til tysk lovgivning fremstod som lovlig på det tidspunkt, mens det senere viste sig ikke at være tilfældet. Hvis det antages, at fastsættelsen blev foretaget af den tyske ret, og efternavnet blev registreret af de østrigske myndigheder i den oprigtige og plausible overbevisning, at det var den korrekte retlige fremgangsmåde, og at sagsøgeren anmodede om fastlæggelse og registrering i god tro, forekommer det mig, at man bør anvende samme fremgangsmåde som under den første hypotese. Mens efterfølgende rets afgørelser om præcisering af retstillingen med rimelighed kan have tilbagerækkende (ex tunc) virkninger, bør det være muligt for en EU-borger i en situation, der er omfattet af EU-rettens anvendelsesområde, at støtte ret på princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, der er et grundlæggende princip i EU-retten. Heraf følger, at under denne hypotese er artikel 18 EF ligeledes til hinder for, at de østrigske myndigheder afviser at anerkende et efternavn, der er fastsat i Tyskland, medmindre deres afvisning er baseret på objektive hensyn og står i et rimeligt forhold til det lovligt forfulgte formål.

57. Den tredje hypotese, som den tyske og den østrigske regering tilslutter sig, kan ikke uden vanskeligheder analyseres helt på samme måde. Under denne hypotese var lovgivningen klar, men blev anvendt urigtigt to gange (først af den tyske ret og derefter af de østrigske registreringsmyndigheder) som følge af fejl eller uvidenhed. Der kan imidlertid ikke foreligge berettiget forventning om opretholdelsen af en situation, der er i modstrid med udtrykkelige lovbestemmelser. Ikke desto mindre blev denne ulovlige situation tilladt (af de østrigske myndigheder — det var ikke et anliggende for de tyske myndigheder) at fortsætte i en periode på 15 år, i hvilken periode den endog blev bekræftet ved udstedelsen af i det mindste et pas og to nationalitetsbeviser. Efter udløbet af denne periode lå det fast, at en berigtigelse af sagsøgerens efternavn ville forårsage betydelige ulemper for hende. Det kan ikke nægtes, at de relevante myndigheder må være berettigede til at korrigere fejl, der opdages i civilstandsregistre. I betragtning af den tid, der var forløbet, og den grad af ulempe, som berigtigelsen uundgåeligt måtte forårsage, skal der dog opstå spørgsmål om proportionaliteten. Berigtigelsen (i overensstemmelse med lovgivningen) udgør uden tvivl et indgreb i sagsøgerens privatliv. Er indgrebet begrundet? Hvis der var tale om en rent intern situation, ville dette skulle overvejes i lyset af national ret under hensyntagen til artikel 8 i den europæiske menneskerettighedskonvention. Men da der er tale om en statsborger i én medlemsstat, der opholder sig lovligt og udøver erhvervsvirksomhed i en

anden medlemsstat, skal spørgsmålet ligeledes bedømmes i lyset af EU-retten.

58. Jeg når derfor frem til den konklusion, at uanset resultatet af den retlige analyse i denne sag er det nødvendigt at overveje, om den omhandlede berigtigelse er begrundet i forfølgelsen af et lovligt formål, og om den står i et rimeligt forhold til dette formål.

Begrundelse

59. Det forekommer indlysende, at afskaffelsen af adelen og alle privilegier og betegnelser, der er forbundet hermed, er et legitimt formål for en nydannet republik — som Østrig i 1919 — som er baseret på lighed mellem alle borgere, og som kæmper sig ud af ruinerne af et kejserrige, der var domineret af de privilegerede klasser.

60. Dette er ikke det samme, som at der er tale om et nødvendigt formål, der generelt skal forfølges i alle medlemsstaterne. Opretholdelsen, afskaffelsen eller endog etableringen af en adelsstand — arvelig eller på anden måde — eller af andre verdslige æresbevisninger, titler eller privilegier er alene et anliggende for hver enkelt medlemsstat, under forudsætning af at der ikke foreligger en tilsidesættelse af EU-retten — f.eks. principperne og reglerne vedrørende ligebehandling — i forbindelse med anvendelsen heraf.

61. Det forekommer mig endvidere at være legitimt for en sådan republik at ønske at opretholde et effektivt værn mod genopretning af de privilegerede klasser, hvis afskaffelse var det oprindelige formål, hvilket legitimt kan indføres som et forfatningsretligt princip.

62. Det forekommer i almindelighed heller ikke at være uforholdsmæssigt, at en sådan stat søger at sikre, at dette formål nås, ved at forbyde, at dens borgere erhverver, besidder eller anvender adelstitler eller -status eller betegnelser, som kunne foranledige andre til at tro, at den omhandlede person besad en sådan ophøjet titel.

63. Et forbud af den karakter kan dog anses for uforholdsmæssigt, hvis det rammer navne, som, selv om de kan forstås som en henvisning til en adelstitel, i realiteten ikke er afledt af eller opfattes som en sådan. Jeg har allerede nævnt navnene »Fürstmann« og »Vonwald«, der kan findes i den østrigske telefonbog. Almindelige efternavne som »Graf«

(der ordret betyder »greve«) og »Herzog« (»hertug«), som ganske givet ikke har en adelig oprindelse, og som opfattes som almindelige efternavne, kan tilsyneladende ligeledes bæres af østrigske statsborgere [39]. Hvis det er tilfældet, og det samme gælder for erhvervelsen af sammenlignelige navne på andre sprog (som »Baron«, »Lecomte«, »Leprince« eller »King«), forekommer forbuddet ikke at være uforholdsmæssigt i den forbindelse. Under disse omstændigheder forekommer et forbud, der er begrænset til erhvervelsen af efternavne som »Fürst (eller Fürstin) von Sayn-Wittgenstein«, der åbenbart er afledt af, eller som kan opfattes som, en ægte adelstitel, ikke at gå ud over, hvad der er nødvendigt for at nå et grundlæggende forfatningsretligt formål.

64. Kan denne begrundelse imidlertid ligeledes anvendes i en situation som den i García Avello-dommen eller Grunkin og Paul-dommen, eller med andre ord, når efternavnet er fastsat lovligt i henhold til lovgivningen i en anden medlemsstat, til hvilken den berørte person har særligt tæt tilknytning, som f.eks., at vedkommende er statsborger eller er født og har bopæl i denne stat?

65. Da begrundelsen er baseret på en grundlæggende forfatningsmæssig bestemmelse, finder jeg, at den bør godtages i et sådant tilfælde, således at de østrigske myndigheder i princippet lovligt kan afvise at indføre det omhandlede efternavn i deres civilstatusregister eller i noget andet officielt dokument og forbyde den berørte person at anvende navnet i Østrig.

66. I det omfang dette navn forbliver et lovligt — og eventuelt endog obligatorisk — efternavn i en anden medlemsstat, til hvilket den østrigske statsborger har tætte bånd, vil det imidlertid være uforholdsmæssigt at afvise at anerkende, at det i det hele taget eksisterer i relation til den samme person. Det vil derfor være nødvendigt at mildne foranstaltningen med det middel, der bedst kan afbøde de betydelige ulemper, som personen i modsat fald efter al sandsynlighed ville blive udsat for. En mulighed kunne være, at de østrigske myndigheder udsteder et dokument, der svarer til »certifikat på forskellige efternavne« fra CIEC [40], hvorved det anerkendes, at den berørte person, selv om vedkommende alene er berettiget til at bære et bestemt navn som østrigsk statsborger, ikke desto mindre har

39 — F.eks. er Stephanie Graf en østrigsk atletikudøver (mellemdistanceløber), der repræsenterede sit land både ved De Olympiske Lege i 2000 og verdensmesterskaberne i atletik i 2001, mens Andreas Herzog er en østrigsk fodboldspiller, der spillede på landsholdet mellem 1988 og 2003.

40 — CIEC-konvention nr. 21 om udstedelse af certifikat på forskellige efternavne, undertegnet i Haag den 8.9.1982. Østrig har ikke tiltrådt denne konvention (blandt medlemsstaterne er konventionen indtil nu alene ratificeret af Spanien, Frankrig, Italien og Nederlandene), men det hindrer ikke Østrig i at udstede et dokument af tilsvarende beskaffenhed til gavn for de af dets borgere, der er berørt.

været lovligt registreret under et andet navn i en anden medlemsstat.

67. De ovenstående overvejelser vedrører, hvad der kan betegnes som en »normal« situation, hvor forholdene ligger fast fra starten. I f.eks. García Avello-sagen var børnenes efternavne fra starten registreret i forskellige former i civilstandsregistrene i de to medlemsstater (Belgien og Spanien), hvor de var statsborgere. I Grunkin og Paul-sagen fastslog de tyske myndigheder fra starten, at de ikke ønskede at registrere barnets efternavn i den form, hvori det var blevet registreret i Danmark. I den foreliggende sag forekommer det mig imidlertid, at den 15 år lange periode, i hvilken sagsøgeren forblev officielt registreret i Østrig og fik udstedt identitetsdokumenter under efternavnet »Fürstin von Sayn-Wittgenstein«, ligeledes skal tages i betragtning ved bedømmelsen af, om afgørelsen om at berigtige dette efternavn er proportional.

68. Den endelige afgørelse vedrørende proportionaliteten skal træffes af den nationale ret — der findes en række retlige og faktiske spørgsmål, der skal afklares. Hvis det f.eks. konstateres, at retstilstanden i 1992 var sådan, at sagsøgeren, den tyske ret og de østrigske myndigheder var berettigede til at antage, at sagsøgerens efternavn alene skulle fastsættes i henhold til tysk lovgivning, vil en berigtigelse 15 år senere kunne forekomme uforholdsmæssig. Hvis det på den anden side viser sig, at sagsøgeren handlede i ond tro i bestræbelserne på at blive registreret under et efternavn, som hun vidste, at hun ikke var berettiget til, eller hvis hun på nogen måde havde vildledt nogle af de omhandlede myndigheder, da vil en berigtigelse forekomme at være en korrekt og forholdsmæssig foranstaltning. Under alle omstændigheder er den nævnte periodes varighed og sagsøgerens officielle og erhvervsmæssige brug af navnet »Fürstin von Sayn-Wittgenstein« nødvendigvis faktorer, der skal indgå i afvejningen.

Anvendelsen af formen »Fürstin«

69. Et sidste spørgsmål, der er rejst i forbindelse med indlæggene for Domstolen, men hvor der ikke findes mange oplysninger om den præcise retstilstand i de to berørte medlemsstater og få argumenter vedrørende begrundelse, omhandler den (tilsyneladende) forskel, der findes mellem tyske og østrigske regler med hensyn til muligheden for at sondre mellem maskuline og feminine former af et efternavn.

70. Da dette spørgsmål kan indvirke på navnesystemet i en række medlemsstater (den

litauiske regering har argumenteret kraftigt til forsvar for sit eget differentierede navnesystem, der er indført som en forfatningsmæssig værdi, og spørgsmålet om differentierede efternavne på irsk blev rejst under retsmødet), og da der er fremført ganske få argumenter vedrørende dette punkt, finder jeg, at det er tilstrækkeligt, at Domstolen tilkendegiver, at en bestemmelse som den, der synes at finde anvendelse i Østrig, ikke prima facie kan begrunde et indgreb i en borgers ret til frit at kunne færdes og tage ophold, hvis den ikke er baseret på et forfatningsmæssigt princip eller på hensyn til den offentlige orden.

Forslag til afgørelse

71. På baggrund af ovenstående overvejelser er det min opfattelse, at Domstolen bør besvare det præjudicielle spørgsmål forelagt af Verwaltungsgerichtshof som følger:

»Selv om en medlemsstats nationale lovgivning er den eneste anvendelige lovgivning i forbindelse med fastlæggelsen af navnet på en af denne medlemsstats borgere, skal medlemsstaten overholde EU-retten ved anvendelsen af den nationale lovgivning med henblik på at ændre eller berigtige en registrering i et civilstandsregister, når den omhandlede borger har støttet ret på denne registrering i forbindelse med udøvelsen af sin ret til som EU-borger at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område.

En bestemmelse, der har forfatningsmæssig status i en medlemsstat, og som er baseret på grundlæggende hensyn til den offentlige orden, såsom lighed mellem borgerne og afskaffelse af privilegier, kan i princippet begrunde et forbud mod, at medlemsstatens borgere erhverver, besidder eller anvender adelstitler eller -status eller betegnelser, som kunne foranledige andre til at tro, at den omhandlede person besad en sådan ophøjet titel, selv om dette forbud måtte forårsage ulemper for en sådan person, der udøver sine rettigheder som EU-borger til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, under forudsætning af at proportionalitetsprincippet er overholdt, og navnlig at

a) forbuddet ikke udstrækkes til erhvervelse, besiddelse eller anvendelse af navne, der normalt ikke vil blive fortolket på denne måde

b) den omhandlede medlemsstat ikke afviser at anerkende, at en borger lovligt kan være kendt i en anden medlemsstat under et andet navn, der ikke ville være tilladt i henhold til den førstnævnte medlemsstats egen lovgivning, og at den letter borgerens bestræbelser på at overvinde enhver vanskelighed, der sandsynligvis vil følge af en sådan uoverensstemmelse.

Ved anvendelsen af en sådan bestemmelse om ændring eller berigtigelse af en bestemt registrering i registrene skal medlemsstaterne på ny tage hensyn til proportionalitetsprincippet, der kræver, at de inddrager sådanne faktorer som enhver berettiget forventning, som handlinger, deres egne myndigheder har foretaget, kan have givet anledning til for borgeren, længden af den periode, hvori navnet måtte have været anvendt uden indvendinger fra disse myndigheders side, og de personlige og erhvervsmæssige interesser, som borgeren måtte have, i fortsat at kunne anvende et tidligere anerkendt navn.

Et forbud mod erhvervelse, besiddelse eller anvendelse af et navn i en form, der afviger i overensstemmelse med den berørte persons køn, og som ikke er baseret på et grundlæggende forfatningsmæssigt princip eller andre hensyn til den offentlige orden i den omhandlede medlemsstat, kan i princippet ikke begrunde en ændring eller en berigtigelse af en registrering i et civilstandsregister, når den omhandlede borger har støttet ret på denne registrering i forbindelse med udøvelsen af sin ret til som EU-borger at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område.«